

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FILOSOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE

**POSTOJE K GENDEROVÝM ROLÍM V SOUVISLOSTI
S RELIGIOZITOU V ČR**

Bakalářská práce

Klára Hrdá

Studijní obor: Sociologie

Vedoucí práce: Mgr. Martina Štípková, Ph. D.

Plzeň 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „Postoje k genderovým rolím v souvislosti s religiozitou v ČR“ zpracovala samostatně a výhradně za použití citovaných pramenů.

Plzeň, duben 2021

Klára Hrdá

Obsah

Úvod	4
I TEORETICKÁ ČÁST	5
1 Gender	5
1.1 Genderové role a genderové stereotypy	6
1.2 Problematika patriarchátu	8
2 Žena a muž v soukromé a veřejné sféře.....	9
2.1 Gender a dělba práce.....	9
2.2 Postavení pracující ženy	13
3 Genderová identita v náboženském kontextu.....	17
4 Hypotézy výzkumu	21
II PRAKTICKÁ ČÁST	22
5 Metodologie.....	22
5.1 Výzkumné metody	22
5.2 Proměnné	22
6 Výsledky.....	24
Závěr.....	30
Literatura.....	33

Úvod

Tato bakalářská práce se zaměřuje na postoje k genderovým rolím v souvislosti s religiozitou v ČR. Genderové role znázorňují představy a očekávání společnosti o mužství a ženství neboli jak se mají muži a ženy chovat a jaké mají zaujímat role v institucích jako je manželství a rodina. Tyto představy jsou ukotveny v kultuře a společenských normách, které se reprodukují z generace na generaci a jsou společností více méně přijímány jako danost.

Církev má hodně konzervativní genderové postoje, zvláště katolická, která v ČR dominuje. Přestože je ČR málo religiozní a církev je ve veřejném prostoru málo vlivná, přetrvávají v české společnosti v mezinárodním srovnání hodně genderově konzervativní postoje, je proto zajímavé sledovat, jak silně s těmito postoji souvisí religiozita.

Cílem práce je zjistit, jestli jsou různé formy religiozity (návštěvnost bohoslužeb, náboženská výchova) asociované s postoji k genderovým rolím.

V práci testuji 3 hypotézy, které předpokládají, že religioznější lidé mají tradičnější postoje.

První kapitola teoretické části se zaměřuje na charakteristiku základních termínů jako je gender, genderové role a genderové stereotypy, a také koncept patriarchátu.

Druhá kapitola se věnuje postavení ženy především v domácí sféře, kde v průběhu času došlo k patrnému zlepšení, avšak domácí práce stále není z pohledu společnosti uznána za práci. Ke znatelnějšímu zrovnoprávnění došlo na poli veřejné sféry, kdy se ženy stejně jako muži zapojují do pracovního života v mnohem větší míře, než tomu bývalo v dobách minulých. I přesto zde ale přetrvávají znatelné nerovnosti.

Obsahem třetí kapitoly je genderová identita v náboženském kontextu, což je stěžejním bodem celé práce. Zaměřuje se především na to, jak na genderovou identitu pohlíží církev, která je tradičně hodně patriarchální.

V praktické části se zabývám analýzou a interpretací dat, která vychází z výzkumů International Social Survey Programme z let 2008 a 2018, které se zaměřovaly na téma náboženství.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Gender

Pojem gender, který je pro moji práci stěžejní, odkazuje na sociální aspekty pohlaví (Jandourek 2003). Označuje soubor vlastností, rolí, vzorců chování a společenských pozic připisovaných mužům a ženám. Nelze jej zaměnit s pojmem pohlaví, který popisuje biologickou rovinu rozlišující muže a ženy. Gender je mnohem komplexnější termín než pohlaví, neboť není pohlavím nezbytně determinován (Kalnická 2009). V minulosti se však oba pojmy ztotožňovaly. Pojem gender se začal prosazovat nejprve ve společenskovedních oborech, přes které se později dostal do běžné řeči. Poprvé se objevil v druhé polovině minulého století v období druhé vlny feminismu, která se vyznačovala požadavkem, aby o sobě ženy mohly samy rozhodovat. Po dosažení první vlny feminismu ženy poznaly, že právní úpravy řeší pouze nepatrnou část problémů. V druhé vlně se proto začaly zaměřovat na hledání původu nerovností mezi pohlavími. (Havelková 2004).

V souvislosti se sociálním chováním naznačuje, že lidé se jako muži a ženy nerodí, ale stávají se jimi v procesu genderové socializace. (Jandourek 2003). S odkazem na práci Judith Butler je gender pojímán jako role, která se neustále reprodukuje skrze každodenní praxi a sociální interakce (Robinson 2008).

Významy termínů pohlaví a gender se v průběhu let značně měnily. Před rokem 1960 gender primárně odkazoval k tomu, co je v jazyce nazýváno jako feminita a maskulinita. Následně byl gender chápán jako osobnostní rysy a chování, které jsou specificky asociované buď s muži nebo se ženami (např. ženy jsou starostlivé, muži jsou agresivní). V tomto pozdějším významu gender představuje hierarchii, která existuje ve společnosti, kde jedna skupina lidí (muži) má moc a privilegia nad jinou skupinou (ženy) (Robinson 2008).

Spor mezi svobodnou vůlí a biologickým determinismem ve vztahu ke konstrukci genderu byl v průběhu let zkoumán různými přístupy.

Biologické přístupy, které byly dominantní během devatenáctého a první poloviny dvacátého století, nerozlišovaly mezi genderem a pohlavím. Pohlaví

bylo konceptualizováno v binárních termínech: muž/žena, maskulinita/feminita. V tomto pojetí jsou muž a žena chápány jako opaky, které se navzdory jejich odlišnostem vzájemně doplňují. Gender je zde chápán jako biologický fakt (Robinson 2008).

Esencialistický přístup chápe lidské já jako nadčasovou, univerzální biologickou podstatu, která existuje za hranicemi sociálního života (Robinson 2008).

Oba tyto klasické sociologické přístupy přispěly k chápání pohlaví, genderu a sexuality jako binárních kategorií ustanovených přírodou. Avšak to se dramaticky změnilo ve druhé polovině dvacátého století, kdy se začaly objevovat debaty o tom, jak konceptualizovat gender. V šedesátých a sedmdesátých letech se objevil nový způsob přemýšlení o genderu, který zahrnoval kritiku dřívějších esencialistických rámců, signalizující posun od biologických přístupů k genderu směrem k sociální analýze. Tento odklon od biologického k sociálnímu konstruktivismu zdůrazňoval důležitost sociálních a kulturních faktorů při definování genderu (Robinson 2008). V rámci těchto významů jsou anatomicky diferencovaná těla chápána jako pasivní příjemci neúprosného kulturního zákona. Kultura se tak jeví stejně determinující jako biologie. Jedním ze zastánců kulturního determinismu je Simone de Beauvoir, která říká, že člověk se ženou nerodí, ale stává (Butler 1990).

Ke zpochybňování převládajících představ o genderových rolích přispělo postupné odhalování pochybností o tom, že gender je zakořeněn v přírodě (Robinson 2008), a také že podoba genderových vztahů se proměňuje v závislosti na dané společnosti (Kalnická 2009).

1.1 Genderové role a genderové stereotypy

Pojem genderová role označuje soubor obecně sdílených pravidel a přesvědčení, které mužům a ženám předepisují specifický způsob chování (Kalnická 2009). Společnost po svých členech vyžaduje naplňování určité normativní představy o mužství a ženství. Uspořádání společnosti je stále závislé na genderových rozdílech, proto je nezbytným aspektem socializace i socializace genderová (Jarkovská 2005). Skrze tento proces se jedinci učí

kulturně a historicky podmíněným sociálním významům, hodnotám, normám a očekáváním asociovaných buď s dívkami nebo chlapci, a tím se stávají ženou nebo mužem (Robinson 2008). Genderově diferencované role se pak dále reprodukuje skrze sociální reprodukci (Giddens 1997). S obsahem genderové role souvisí i vnější vyjádření genderové identity, tedy to, jakým způsobem jedinec vyjadřuje, kým je, a jak chce být vnímán okolím. Tyto vnější projevy mohou, ale také nemusejí, korespondovat s jeho pohlavní příslušností (Janošová 2008). Přesto, že se mnoho jedinců nějakým způsobem vymyká předepsaným genderovým rolím, myšlení lidí tuto reálnou zkušenost opomíjí a řídí se vžitými stereotypními představami.

Feministické genderové teorie se nezajímají jen o to, jak jsou dívky a chlapci rozdílně vychováni, ale zajímají se také o klíčový aspekt tohoto rozdílu, kterým je pochopení toho, že dívky a chlapci, ženy a muži, mají různé sociální postavení a hodnotu. Tato rozdílná genderová očekávání, konkrétně očekávání, že primární role ženy je být dobrou manželkou a matkou, omezují dívky nesčetnými způsoby, jakmile dospějí. Zvláště pokud jde o vzdělanostní aspirace a typy pracovních pozic, které mohou nakonec vykonávat (Robinson 2008).

Odlišná společenská očekávání se na dívky a chlapce uplatňují již od narození. Novorozenci jsou popisováni na základě genderových stereotypů týkajících se vzhledu a chování. V mnohých nemocnicích mají barevně odlišené pokrývky. Dárky pro děti jsou vybírány tak, aby poukazovaly na jejich gender. Jsou jim podsouvány typy hraček charakteristické pro jejich pohlaví nezávisle na jejich vlastních preferencích. Významným zdrojem kulturních stereotypů jsou mimo jiné i knihy. A v neposlední řadě také média, která prezentují obraz ideální ženy a muže v příslušné společnosti.

Podle Ruth Hartleyové dítě prochází čtyřmi fázemi, které jsou nutné pro rozvoj jeho genderové role. První fází je socializace manipulací, kdy dítě přejímá matčin pohled na sebe sama. Druhá fáze probíhá prostřednictvím zaměřování pozornosti na určité objekty (genderově vyhraněné hračky). Třetí fáze tkví v tom, že rodiče přenášejí prvky genderové role na děti přímo verbálně (hodná

holka, zlobivý kluk). V poslední fázi jsou chlapci a dívky směřováni k tradičně mužským a ženským činnostem (Oakley 2000).

Lorber (1993) pohlíží na gender jako na kulturně definovaný konstrukt, který zdůrazňuje fyziologické pohlavní odlišnosti. Dvě poměrně podobná pohlaví jsou socializací zcela transformována tak, aby odpovídala zavedeným společenským kategoriím. Podle Lerner (1986) se na základě kulturně definovaných genderových rolí rozdělují zdroje, vlastnictví a privilegia jednotlivých osobám. Tento systém nazývá sex-gender system. Connel (1987) používá pro popis genderových vztahů termín „genderový řád“. Definuje ho jako historicky podmíněný vzorec mocenských vztahů mezi muži a ženami a vymezení mužství a ženství charakteristické pro celou společnost.

Tradiční model genderového rozdělení společnosti již nevyhovuje i přesto, že se může zdát, že ženy nadále zdůrazňují rodinné hodnoty a muži oblast práce a kariéry. S tím, jak se společnost vyvíjí, proměňují se i její potřeby. Ženy usilují o nezávislost a sladění rodinné a profesní role.

1.2 Problematika patriarchátu

Jako součást genderové analýzy se začal rozvíjet koncept patriarchátu, který je hluboce zakořeněn v lidské společnosti. Označuje historicky a geograficky nejrozšířenější genderové uspořádání společnosti (Vodochodský 2007). Původně byl tento pojem používán pro označení vlády mužů v rodině, také pro patrilinéární původ či způsob dědění majetku a sociální pozice (statusu). Problematika tohoto termínu však tkví v jeho významové mnohoznačnosti (Geist 1993). Lerner (1986) rozlišuje dva významy patriarchátu. V širším pojetí jej popisuje jako „*projev a institucionalizaci mužské nadvlády nad ženami a dětmi v rodině a rozšíření mužské dominance nad ženami ve společnosti obecně*“ (Lerner 1986: 239). O druhém významu patriarchátu mluví Lerner v tradičním pojetí jako o systému, který stojí na řeckém a římském právu, kde má muž v čele rodiny absolutní moc nad všemi jejími členy. Tedy o systému, který se rozpadl v 19. století, kdy byla ženám uznána občanská práva. Obecně však nelze říci, že patriarchální systém v 19. století skončil nebo že neexistoval před obdobím klasické antiky (Lerner 1986).

A. R. Radcliffe-Brown definuje společnost jako patriarchální, pokud je charakteristická patrilineárním původem, manželství je patrilokální a dědění majetku a posloupnost nástupnictví se uskutečňuje po otcovské linii (Geist 1993).

Termín patriarchát, jak ho využívá feministická analýza, se v sociologii a antropologii začal objevovat až koncem 19. století. Označoval společenské struktury, kde hlavou rodiny je muž. V tomto období převládal v odborných kruzích názor, že patriarchát jakožto vláda muže nad ženou je původním a přirozeným uspořádáním v lidských společnostech. Odlišný pohled zastával například J. J. Bachofen. Při studiu antických spisovatelů, práv, zvyků a mýtů došel k závěru, že původním středobodem rodiny v raných lidských společnostech byly ženy, resp. matky (Opočenská 1995).

K významnějšímu zájmu o studium patriarchátu pak došlo v 70. letech 20. století (Opočenská 1995).

2 Žena a muž v soukromé a veřejné sféře

Patriarchát vede k nerovnostem, které se v současnosti projevují zejména v domácí sféře. Ženy si vydobily poměrně velké, i když ne dokonalé zrovnoprávnění na úrovni placené práce. Minimálně dosáhly toho, že mohou pracovat, a i přes ztížené podmínky dosahovat vysokých kariérních pozic. Mnohem menšího zrovnoprávnění bylo dosaženo v domácí sféře.

2.1 Gender a dělba práce

Neuznání domácí práce jako práce a neochota k jejímu spravedlivějšímu rozdělení značí přetrvávající genderové nerovnosti. *„Domácí práce je obvykle chápána jako neplacená práce vykonávaná v domácnosti, která produkuje služby pro potřeby jejích členů a k zajištění provozu domácnosti“* (Chaloupková 2005: 58).

Dříve bylo manželství považováno spíše za směnný vztah mezi manželi než za partnerství, jak je na něj pohlíženo v současnosti. Žena měla na starosti domácnost a muž finanční zajištění rodiny (Renzetti 2003: 228). Takové tradiční uspořádání se zdá poměrně spravedlivé. Dnes se však dá nalézt jen u velmi

malého počtu párů. Participace žen na pracovním trhu neustále roste, domácím pracím ale nadále věnují výrazně více času než jejich partneři. To znamená, že zaměstnané ženy po příchodu domů čeká tzv. druhá směna. Této zátěži neuniknou ani ženy, které jsou vysoce kvalifikované. V důsledku toho mají méně času na odpočinek.

Ačkoli je práce v domácnosti svou důležitostí a náročností podobná práci v zaměstnání, v moderní společnosti za skutečnou práci považována není (Chaloupková 2005). A to nejen z pohledu mužů, ale i samotných žen, které nesou za její vykonávání odpovědnost. Je pojmána pouze jako jeden z prostředků vytváření ženské genderové identity. Hlavním důvodem, proč se domácí práce nepovažuje za skutečnou práci je zřejmě její neplacený charakter.

Na role, které muž a žena v rodině zastávají, je pohlíženo jako na vzájemně se doplňující (Čermáková 1997: 21). To se vztahuje i na typy prací, které v domácnosti vykonávají. Ženy se věnují činnostem, které se opakují a nejsou prakticky nikdy hotové (např. úklid a vaření), muži mají na starosti práce, které se nemusí vykonávat tak pravidelně (např. sekání trávy, drobné opravy domu).

Oakley uvádí pět předpokladů, které podporují myšlenku funkčnosti tradičního rozdělení rolí mezi mužem a ženou. První předpoklad stojí na víře, že mateřství je neslučitelné s vykonáváním jiné práce. Druhým a třetím předpokladem je, že mateřství nevyžaduje mnoho úsilí a energie, stejně jako domácí práce obecně. Čtvrtý předpoklad se vztahuje k tomu, že v primitivních společnostech se ženy věnují domácnosti a že tato činnost je ekonomicky nevýznamná. Pátý bod předpokládá, že žena má menší fyzickou sílu, a proto nemůže vykonávat stejné činnosti jako muž (2000).

Postoj mužů na to nakolik by se měli podílet na chodu domácnosti a péči o děti se v posledních letech do určité míry pozitivně proměnil. Tato teoretická změna postoje však na praxi neměla výrazný vliv (Karsten 2006: 125). Reálné chování se stále velmi vzdaluje rovnosti a zastupitelnosti mužské a ženské role. Dnešní ženy stále zastávají naprostou většinu domácích prací a přítomnost dětí v rodině tuto nerovnost dále prohlubuje. Jedinou oblastí, kde lze pozorovat

znatelnou změnu je čas otců strávený s jejich dětmi, ale většinou jen za účelem hry a zábavy. Zaopatření každodenních potřeb dětí spadá nadále mezi povinnosti žen.

Na postoje k genderovému rozdělení rolí mají vliv některé demografické faktory. Starší ročníky se přiklání spíše k tradičnímu modelu rodiny. Na postoje preferující moderní uspořádání má pozitivní vliv vzdělání. Čím vyšší vzdělání partnerů, tím je vyšší šance, že se muž bude ve větší míře podílet na práci v domácnosti (Čermáková 1997) a že se sníží čas, který jsou ženy nuceny domácí práci obětovat. Dalším faktorem, který ovlivňuje zapojení do práce v domácnosti je výše příjmu. Ženy s vyššími příjmy stráví domácími pracemi obecně méně času než ženy závislé na příjmech partnera. Pro muže takový princip neplatí. I když má muž nižší příjem než jeho žena, nelze automaticky předpokládat, že se bude aktivněji podílet na „ženské“ práci. V tomto ohledu je zapojení mužů v domácnosti stále závislé na stereotypním definování genderových rolí (Chaloupková 2005). Podle studie Jany Chaloupkové Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti však pro samotnou seberealizaci českých žen zůstává nadále podstatné naplnit představu o „správné hospodyňce“ a to nezávisle na jejich pracovních aspiracích (2005). Přesto i v rámci převládající nerovnosti dělby práce v domácnostech mají dvoukariérové rodiny větší schopnost a ochotu přizpůsobovat a proměňovat tradiční genderové role (Sýkorová 2002).

Hodnocení spravedlnosti dělby domácí práce vychází z toho, jaký význam a ospravedlnění aktéři udělují výkonu domácí práce. Je to velmi subjektivní záležitost. Na hodnocení mají vliv normativní představy a očekávání, jaké mají muži a ženy o výkonu genderově rozdílných úkolů v domácnosti (Klímová Chaloupková 2018). Ženy srovnávají čas strávený domácími pracemi spíše s dalšími ženami než se svým partnerem. Nerovný podíl domácích prací vidí jako spravedlivý spíše ženy jejichž životní úroveň by se rozpadem manželství snížila. Více než celkový čas věnovaný domácím pracím má na vnímání jejich spravedlnosti vliv množství nejrutinnějších domácích činností, které ženy vykonávají. Ospravedlnění rozdílnosti genderových rolí vychází jak ze

stereotypních představ o jejich naplňování, tak z ekonomických důvodů. Menší zapojení muže do výkonu domácích prací může být vnímáno jako spravedlivé, pokud tráví více času v placeném zaměstnání nebo do rodiny přináší vyšší výdělek. Jako méně nespravedlivý vnímají svůj úděl také ženy v dlouholetých svazcích. To může být způsobeno tím, že ženy postupem času snižují své požadavky na partnera nebo, že se průběhu rodinného života mění množství domácí práce a její rozdělení mezi manžely. V souvislosti s věkem může jít také o to, že ženy starších ročníků mohou prosazovat tradiční model rodiny (Chaloupková 2005).

Je zajímavé, že v porovnání s manželskými páry zastávají nesezdaní partneři častěji méně tradiční postoje k rodinnému životu. Podíl partnerů na vykonávání domácí práce je více rovnostářský. Mezi lidmi žijícími v nesezdaných soužití je více těch, kteří se na dělbě domácí práce podílí přibližně stejně a toto rozdělení hodnotí jako spravedlivé. Na druhou stranu, pokud v takovém partnerství vykonává větší podíl domácí práce žena, hodnotí toto uspořádání častěji jako nespravedlivé. Proto je u nesezdaných párů větší pravděpodobnost, že podíl vykonávané domácí práce bude předmětem konfliktu, než je tomu u párů manželských (Klímová Chaloupková 2018).

V České republice se rozdělení rolí nadále blíží spíše tradičnímu modelu, zejména pokud jde o péči o domácnost a o děti (Skálová 2015). Model moderní domácnosti spojený se změnou genderové role se na našem území obecně prosazuje velmi pomalu. Chaloupková uvádí, že *„ženy věnují domácí práci týdně v průměru dvakrát více času než muži a vykonávají převážnou část domácích činností“* (2005). Podle české veřejnosti je spravedlivý podíl domácích prací vykonávaný ženami nikoli polovina, nýbrž spíše 60 % z celkového objemu práce. Toto nerovné rozdělení vychází ze zakořeněných názorů na genderovou rovnost, které se předávají z generace na generaci zejména skrze rodinu. I v porovnání s evropskými státy se česká republika řadí mezi země, které kladou na ženy ohledně péče o domácnost poměrně vysoké časové nároky (Chaloupková 2005).

2.2 Postavení pracující ženy

Ženy a muži musí v průběhu života zaujímat řadu sociálních rolí. Snaha o soulad mezi těmito různorodými sociálními rolemi není vždy úspěšná a vede často ke konfliktu. Ženy jsou v tomto ohledu oproti mužům výrazně znevýhodněny. Musí se v mnohem větší míře věnovat harmonizování rolí soukromé a veřejné sféry. Pro muže jsou genderové rozdíly spíše výhodou. Větší schopnost a ochotu k modifikaci genderových rolí v rodině mají rodiny, kde se kariéře věnují oba partneři (Čermáková 1997). Rovnoprávnosti žen není v českém prostředí připisována stejná důležitost jako ve vyspělejších západních demokraciích. Genderové nerovnosti a pracovní podmínky žen nejsou dostatečně akcentovány, a to jak v politice, tak v médiích (Sýkorová 200).

Postoje české společnosti k genderovým rolím nejsou diferencovány podle pohlaví. To, zda bude jedinec preferovat tradiční model ženy v domácnosti nebo zda se bude klonit k modernímu modelu zaměstnané ženy jako projevu jejího sociálního postavení, je výrazněji ovlivněno faktory jako je věk, vzdělání, pracovní pozice, zkušenosti a náboženské vyznání (Čermáková 1997).

Česká republika se řadí mezi země s vysokou zaměstnaností žen. Na práci v domácnosti je pohlíženo jako na neproduktivní činnost, přestože je zdrojem mnoha potřebných služeb. Vykonávání domácích prací se od žen očekává i v případě, že navštěvují placené zaměstnání. Muži jsou naopak od této povinnosti oproštěni, což jim umožňuje věnovat více času výdělečné činnosti a rozvoji jejich nezávislosti.

Žena v domácnosti je charakterizována celodenní péčí o domácnost a o děti, bez vlastního příjmu, a tudíž zcela závislá na manželově výdělku (Čermáková 1997). Všechny tyto charakteristiky dnes naplňuje jen malý počet žen. Pokud ženy zůstávají v domácnosti, důvodem jsou spíše různá sociální či zdravotní omezení, kvůli kterým nemohou pracovat mimo domov, nikoli pouze péče o rodinu.

V současnosti se ve větší míře začínají objevovat tendence žen prosazovat své individuální zájmy. Ženy se snaží o dosažení vyšších pracovních pozic, ne zřídka dosahují stejného nebo i mnohonásobně vyššího výdělku než jejich

partneři, mají pod kontrolou své reprodukční funkce, přestávají klást důraz na sňatek, a nízký příjem ani materiální zajištění není pro ženy důvodem k opuštění placeného zaměstnání (Čermáková 1997). Příjem je pro ženu významným zdrojem pocitu vlastní identity, nezávislosti a seberealizace. Předpokládat, že si ženy i nadále udrží svou tradiční roli, je nereálné. Změna přístupu žen ke světu a k sobě samým je klíčem pro rozbití stereotypních genderových představ. Přesto právě tento bod zůstává problémem. Ženy nemají potřebu definovat a prosazovat své zájmy. Důvodem je pasivní až submisivní přístup zaměstnaných českých žen k potlačování genderových rozdílů. Jejich pohled na vlastní sociální role vychází z tradičního patriarchálního uspořádání, své postavení nevnímají jako problematické, a proto je jejich touha po změně slabá (Čermáková 1997). Mezi neuvědomělá rizika patří například placená mateřská dovolená. Ženy tuto sociální ochranu hodnotí čistě pozitivně, ale paradoxně může mít nezamýšlené negativní důsledky na jejich pracovní zkušenost. Zaměstnavatel nechce být žádným způsobem omezován, a proto raději zaměstná muže, u kterého nehrozí přerušování pracovní kariéry odchodem na mateřskou dovolenou. Podle Čermákové pracovní systém podporuje zaměstnanost žen, nikoli ale postup na vyšší příčky pracovního trhu, např. do politiky a dalších důležitých ekonomických funkcí (2000).

Představa, že muž má být jediným živitelem rodiny, se v průběhu vývoje české společnosti začala hroutit. V současnosti jsou ve většině domácností za uživení rodiny zodpovědní oba partneři. Mít pouze jeden příjem znamená pro rodinu život na nízké úrovni. Příjem žen u nás není považován za druhotný, ale pro zajištění rodiny je stejně klíčový jako příjem partnera, a to i v případě, že je nižší. Proto ženy kladou na svou roli spoluživitelky velký důraz. Díky tomu se dnes s čistě patriarchálním typem rodinného uspořádání setkáváme poměrně zřídka. Pro větší část českých rodin je charakteristické, že na rozhodování o rodinných financích se podílí oba partneři společně. Situace ale není zdaleka ideální, a to kvůli již dříve zmíněnému neřešenému problému dvojí zátěže pracující ženy. Očekávání, že žena bude vykonávat povinnosti „druhé směny“, nevychází přímo z faktu, že výdělek ženy je zpravidla o něco nižší než příjem

jejího partnera, ale spíše z předpokladu, že jeden z partnerů (žena) bude mít možnost kombinovat práci s rodinnými povinnostmi. Ve skutečnosti jsou ale české ženy vystaveny realitě „druhé směny“, i když pracují na plný úvazek stejně jako jejich partneři. Z tohoto důvodu je pro českou společnost těžké zbavit se tíhnutí k tradičnímu modelu.

Známým jevem, ke kterému na trhu práce dochází je genderová segregace. Pracovní segregace podle pohlaví odkazuje na genderovou nerovnost rozložení pracovních sil. V mnohých zaměstnáních lze pozorovat zvýšenou koncentraci jednoho pohlaví na úkor druhého. Tyto rozdíly vedou k nerovnostem, které negativně dopadají na ženy, a to v oblasti statusu a prestiže, finančního ohodnocení i vnitřní hierarchizace dané profese. Hlavním faktorem tohoto rozdělení jsou již zmíněné hluboce zakořeněné stereotypy a mírně odlišná vzdělanostní struktura mužů a žen (Čermáková 1997). Zaměstnané ženy u nás zatím nedosáhly „evropské“ úrovně vzdělání a vyrovnání genderových rozdílů na pracovním trhu. Ani jednotná úroveň kvalifikace zaměstnanců však nedokáže narovnat existující diskriminaci, je to čistě problém genderu. Rozdíly v příjmech jsou stereotypně odůvodňovány ochotou mužů k přesčasům, na rozdíl od žen. Odkazuje se na nízký podíl žen, které zastávají práci nad rámec jejich povinností kvůli rodinným závazkům. Toto tvrzení však není opřeno o žádné analytické důkazy a vychází pouze ze zakořeněných stereotypních představ. Ve skutečnosti se ochota žen pracovat při odpovídajícím finančním ohodnocení od mužů neliší (Čermáková 1997). Mají stejné ambice na zlepšení svého pracovního postavení a zvýšení platu. Pro přetrvávání pracovní segregace přispívá také fakt, že většina mužů i žen si hledá zaměstnání typická pro jejich pohlaví. Přesto si určitý menší počet mužů i žen volí genderově netypické zaměstnání a mírně tak přispívají k poklesu pracovní segregace. To ale nic nemění na tom, že pohlavní segregace pracovního trhu zůstává významnou charakteristikou trhu práce mnoha zemí.

Na rozdíly v pracovní segregaci podle pohlaví má vliv několik faktorů. Velmi podstatný je věk jedinců. Mladé ženy mají větší šanci pronikat do typicky mužských pracovních oblastí jako je například věda, strojírenství či

management. Podstatná je také rasa a etnický původ pracovní síly. Oproti bílým ženám mají ženy patřící k nějaké rasové či etnické minoritě menší šanci na prosazení se v oblastech práce, kde jsou zastoupeni převážně muži. Vzdělání jako proměnná má na genderové nerovnosti na trhu práce malý vliv. Nerovnosti se totiž objevují ve stejné míře u dělnických profesí stejně jako v prestižních oborech.

Ani pokles pracovní segregace podle pohlaví nemusí znamenat pokles segregace obecně. V rámci zaměstnání dochází k segregaci, pokud muži a ženy vykonávají v určitém oboru či podniku stejnou pracovní pozici, ale náplň jejich práce se ve skutečnosti liší. Práce vykonávaná ženami se vyznačuje nižším finančním ohodnocením a má menší prestiž.

Genderová segregace na pracovním trhu má za následek omezení pracovních možností. S diskriminací se ženy setkávají už při přijímacích pohovorech a mají ztížené podmínky při snaze o vybudování kariéry. Narážejí na tzv. „skleněný strop“. Tento termín odkazuje na pomyslnou bariéru bránící ženám v postupu na vyšší pozice. Pokud se muži rozhodnou budovat kariéru v některém z feminizovaných zaměstnání (např. učitelství), nastává zcela opačná situace. Muži jsou zvýhodňováni a často obsazují vyšší posty v hierarchii dané profese. Pro tento jev se využívá termín „skleněný výtah“. Vychází z předpokladu, že sociální kompetence muže v roli reprezentanta je vyšší. Není proto překvapivé, že podíl žen na vedoucích pozicích je nízký. Ženská zaměstnání navíc často postrádají výhody ve formě stálého platu, časové mobility, prestiže a dalších. Ženy, častěji než muži, uvíznou v těchto nevýhodných pracovních pozicích bez vyhlídky na změnu.

I přesto, že v oblasti pracovní segregace došlo k určitému pozitivnímu posunu, zlepšení se dotýká pouze některých společenských skupin. To, že se určitá profese reprodukuje pouze v rámci jednoho pohlaví může mít různé příčiny. K exkluzi žen z profesí, kde dominují muži, může vést nejen strach z konkurence, ale i strach z poklesu sociální prestiže dané profese. S tím souvisí tzv. resegregace. Jedná se o situaci, kdy pracovníci jednoho pohlaví nahradí pracovníky druhého. Muži mohou zaměstit ženy, kde začínají převládat

ženy, opouštět úmyslně v důsledku poklesu potřebné kvalifikace, prestiže a platů daného oboru a realizují se v jiných pracovních oblastech s vyšší prestiží (Renzetti 20003).

Dnes je zřejmé, že rozdíly ve finanční a statusové sféře nemají nic společného s biologickou či sociální přirozeností, ale jsou výsledkem historických a sociálních okolností.

3 Genderová identita v náboženském kontextu

Stěžejním bodem mé práce je osvětlení toho, jak je genderová identita pojímána zejména z pohledu katolické církve, která je tradičně hodně patriarchální.

Bible je dokument patriarchální kultury, který je psaný z androcentrického úhlu pohledu, zobrazuje především androcentrické podoby Boha a androcentrické představy o životě (Opočenká 1995). Problematika genderové identity a genderové rovnosti je z pohledu Starého a Nového zákona chápána odlišně. Dokonce v samotném Novém zákoně lze v souvislosti se ženami nalézt dvě významově rozporuplné linie. „Jedna jako by se vyslovovala pro ocenění a snad určitou rovnoprávnost žen, druhá je naopak odkazuje do postavení závislého na mužích“ (Doležalová 2004, s. 155). Rozdílnost výroků bývá vysvětlována v závislosti na kontextu, tedy tak, že před Bohem jsou si muži i ženy rovni, nikoli však sami mezi sebou. Stejně pasáže v Bibli mohou být a jsou různými církevními autoritami vykládány různými způsoby. A často i rozporně. Kdy i v rámci křesťanství dochází k různým výkladům v závislosti na dané křesťanské denominaci. Není tedy překvapením, že se i pohled na postavení ženy diametrálně liší. Na jedné straně stojí křesťanská doktrína vyžadující od žen podřízenost, poslušnost a pasivitu, na straně druhé stojí pojetí Bible a křesťanství jako hlavního nástroje pro boj za rovnoprávnost mužů a žen. Tato dvojznačnost se v průběhu dějin projevila v neustálém soupeření dvou koncepcí genderové identity ženy. Jedna pojímala ženu jako hříšnou Evu, druhá jako Pannu Marii. V realitě pak ženy balancovaly mezi těmito dvěma extrémními podobami. Žádná žena nemohla dosáhnout ideálu matky jako panny, a proto

byla vždy poznamenána hříchem Evy. A tento proces hledání pozice ženy v křesťanství v podstatě pokračuje do současnosti (Kalnická 2009).

Od ostatních náboženských systémů se judaismus, křesťanství a islám liší zejména tím, že úplně postrádají ženskou symboliku Boha. Ten je osloven pouze mužskými přívlastky jako Pán, Otec, Mistr, Soudce či Král (Kalnická 2009). Tento konstrukt božství jako výhradně mužský lze vysvětlit tak, že v průběhu historie slovní pojmenování božství vznikalo v silně patriarchální společnosti (Knotková 2008).

Náboženské texty poskytují ženám i mužům předepsané normy správného chování a jednání, které vystupují jako nezbytná cesta ke spáse nebo dokonce jako nezpochybnitelný boží zákon. Tvoří základ genderových vztahů hierarchie či rovnosti a mohou vytvářet, ale i zpochybňovat, genderové stereotypy. Genderovými stereotypy jsou myšleny archetypy neboli pravzory často protikladných vlastností připisovaných ženství nebo mužství. Dále genderové role, které jsou v rámci společenství uplatňovány. Náboženství, která jsou poznamenána patriarchálním uspořádáním, připisují ženě roli poslušnosti a podřízenosti (Knotková 2008).

Ve Starém zákoně je znásilnění ženy bráno jako legitimní trest nebo způsob, jak legitimně získat manželku. Lze zde nalézt několik příkladů brutálního znásilnění, nebo dokonce zabití ženy. Jahve, jak je Bůh judaismu nazýván, působí velmi přísně a krutě. Zejména ve chvílích, kdy trestá svůj izraelský lid za neuposlechnutí jeho vůle. Hodnota ženy spočívala hlavně v její roli matky, a v počtu synů, které svému muži porodila. Byl kladem důraz na panenství ženy před svatbou a následnou věrnost manželovi. Žena byla chápána jako majetek. Pokud se muži z nějakého důvodu znelíbila, mohl ji kdykoli vyhnat (Kalnická 2009).

V Novém zákoně došlo k výraznému posunu. V centru těchto změn stála postava Ježíše. V Listu Galaťanům je například uvedeno, že „v Kristovi už není Žid ani Řek, otrok ani svobodný, muž ani žena“. V prvopočátcích křesťanství hrály ženy velmi důležitou roli. Jako první začaly následovat Krista, stávaly se jeho apoštolkami, misionářkami, prorokyněmi. Jejich kladný vztah k novému

náboženství vycházel bezpochyby z toho, že se Ježíš svým poselstvím zaměřoval hlavně na marginalizované skupiny ve společnosti, kam se ženy také řadily. Hodnoty, které prosazoval, jako láska, odpuštění, jemnost, laskavost, trpělivost, mírnost, dobrota, by se daly také nazvat spíše jako hodnoty feminní. Všechny rozdíly rasy, pohlaví, náboženství a třídy se v duchu jeho poselství stíraly. Jednou z nejvýznamnějších žen, která kráčela v Ježíšových stopách, byla Marie Magdaléna. Podmínku, že apoštol musí být muž zavedl až Lukáš. Do té doby ženy splňovaly, jak podmínku být svědky Kristova znovuzrození, tak získání pověření od Pána k vykonávání misionářské činnosti (Kalnická 2009). Diskriminace tedy nevychází ze základních principů náboženství, ze samotné podstaty hledání duchovní dimenze života a světa, ale je produktem jeho politizace a jeho zneužití pro mocenské cíle (Knotková 2008).

Posvátné texty byly napsány postupně, nikoli všechny najednou, proto obsahují mnoho vnitřních rozporů a nabízejí více možností výkladu a interpretace. Tato pluralita významů je hlavní charakteristikou posvátných textů (Knotková 2008). Není tedy překvapením, že v době vzniku Bible existovaly i jiné pohledy na Boha a božskost. Kupříkladu gnosticismus pojímal Boha jako dyadickou bytost, která v sobě zahrnovala jak mužský, tak ženský prvek. Někteří tvrdili, že na božství je nutné se dívat jako na mužsko-ženské, božské je možné popsat maskulinními i feminními termíny podle aspektu, který chce dotyčný zdůraznit. Jiní zastávali názor, že pojmy popisující božství se mají chápat jen jako metafory, které ve skutečnosti neobsahují mužský ani ženský element. Gnostické texty vycházely často z prvního ze dvou příběhů o stvoření (Kalnická 2009).

Text prvního příběhu hovoří o tom, že člověk byl stvořen k Božímu obrazu jako muž a žena, kteří si jsou rovni před Bohem i před lidmi. Druhý příběh je známější a také rozvětvenější. Vypráví o stvoření Evy z Adamova žebra. Tento čin bývá interpretován jako dar Boha pro Adama. List biskupům katolické církve o spolupráci mužů a žen v církvi a ve světě (2004) obhajuje tento dar jako potřebnou pomoc proti Adamově osamocení, nikoli jako podřízenou úlohu žen. V neprospěch ženy ale hovoří nejen skutečnost, že byla stvořena až po muži,

navíc z části jeho vlastního těla, ale také navazující vyprávění o prvotním hříchu, kdy žena neuposlechla zákaz daný bohem a snědla ovoce ze zapovězeného stromu v zahradě, a svedla k tomu i Adama. Toto Evino selhání mělo za důsledek jejich vyhnání z ráje a vznik dědičného hříchu, který se předává z generace na generaci (Doležalová 2004, s.153). Žena je za toto své jednání potrestána, jak o tom hovoří v První knize Mojžíšově: „Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.“ (Gn 3,16). O vládě muže nad ženou mluví i další pasáž Bible: „V poddanosti Kristu se podřizujte jedni druhým: ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla, které spasil“ (Efezským, 5, 21-23). Svou dominantní pozici poté muž upevňuje tím, že ženě dává jméno. Což v kontextu doby znamenalo, že byl jejím pánem. Tento výklad dobře sloužil těm, kteří se snažili ospravedlnit nadřazenou pozici mužů nad ženami. Z pohledu feministických teorií však vinu na dědičném hříchu nenese pouze Eva, ale oba se na něm podílejí stejným dílem. Adam přece mohl nabízené ovoce odmítnout (Kalnická 2009).

Již dříve zmíněný List biskupům katolické církve o spolupráci mužů a žen v církvi a ve světě je dokument, který jednoznačně zastává esencialistické hledisko ve vztahu k genderu a zcela odmítá sociálně-konstruktivistické pojetí. Zdůrazňuje, že odklon od biologického determinismu neboli vyzdvihování významu genderu (kulturní rozměr) nad pohlavím (tělesná odlišnost) má ohromné negativní důsledky. Nebezpečí vidí v rozvoji ideologií, které podporují „např. zpochybnění rodiny s její přirozenou strukturou dvou rodičů, tedy otce a matky, zrovnoprávnění homosexuality s heterosexualitou a nový model polymorfní sexuality“ (2004). Dokument pokládá „pohlavní odlišnost“ za základní složku osobnosti, která je natolik podstatná, že je přítomná i v posmrtném životě.

4 Hypotézy výzkumu

Výzkumné hypotézy práce jsou následující:

H1: Lidé, kteří se identifikují jako věřící, budou zastávat tradičnější postoje k genderovým rolím než nevěřící.

H2: Věřící, kteří navštěvují bohoslužby, budou zastávat tradičnější postoje k genderovým rolím než věřící, kteří sympatizují s křesťanstvím, ale bohoslužby nenavštěvují.

Obě hypotézy vychází z předpokladu, že obecně věřící lidé budou konzervativnější než nevěřící. Druhá hypotéza navíc dodává, že lidé, kteří se identifikují s církví a chodí do kostela jsou vystaveni veřejnému prosazování tradičních hodnot a tyto tradiční hodnoty poté přebírají za vlastní. Na druhé straně stojí věřící, kteří sympatizují s křesťanstvím nebo se sami považují za křesťany, ale do kostela nechodí, případně se k žádné církvi nehlásí.

H3: Jedinci, kteří vyrůstali ve věřící rodině, ale sami se za věřící nepovažují, budou mít tradičnější postoje než jedinci, kteří jsou nevěřící a zároveň v nevěřící rodině vyrůstali.

Tato hypotéza se zabývá jedinci, kteří z nějakého důvodu odpadli od víry. Přesto si mohli ponechat genderové hodnoty, které ale nemusí vnímat jako související s vírou.

II PRAKTICKÁ ČÁST

5 Metodologie

5.1 Výzkumné metody

Pro zjištění postojů české společnosti k genderovým rolím jsem v praktické části použila kvantitativní metodu. Jedná se o analýzu statistických dat z mezinárodního výzkumného projektu International Social Survey Programme (ISSP).

Dotazovací výběrová šetření ISSP probíhají nepřetržitě od roku 1985 v zemích po celém světě, zaměřují se na široký okruh témat a veškerá shromážděná data a dokumentace z výzkumů jsou zdarma dostupná nejširší odborné veřejnosti. Díky délce trvání výzkumů a množství zúčastněných zemí poskytuje ISSP nejrozsáhlejší srovnávací databázi výzkumů zabývajících se postoji. Česká republika je součástí programu ISSP od roku 1991, v roce 1992 bylo provedeno první výběrové šetření v rámci celého Československa a od roku 1993 se do výzkumů Česká republika zapojuje samostatně (Krejčí 2005).

Tato analýza je konkrétně zaměřena na datové soubory týkající se náboženství, kdy jsem zkoumala dvě výzkumná šetření provedená v intervalu deseti let (2008, 2018). Soustředila jsem se na otázky týkající postojů k rodině, genderovým rolím a religiozitě. Dohromady se těchto dvou výzkumů zúčastnilo 2919 respondentů. Do analýzy pak byli zahrnuti ti respondenti, kteří odpověděli na všechny požadované otázky (N=2407).

Analýza dat byla provedena pomocí statistického softwaru R. Data z obou souborů jsem spojila do jednoho, poté jsem překódovala vybrané proměnné a promazala chybějící hodnoty. Pro analýzu jsem použila lineární regresi.

5.2 Proměnné

V analýze používám jednu závislou proměnnou, která zjišťuje, jaké respondent zastává postoje k genderovému rozdělení rolí mezi mužem a ženou v rodině. Respondenti odpovídali na otázku: *Souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícím výrokem? Manžel má vydělávat peníze, žena se má starat o domácnost a rodinu.* Proměnná je rozdělena do pěti kategorií: (1) rozhodně

souhlasím, (2) souhlasím, (3) ani souhlas ani nesouhlas, (4) nesouhlasím, (5) rozhodně nesouhlasím.

Hlavními nezávislými proměnnými jsou víra, návštěvnost bohoslužeb a náboženská výchova. Pro nalezení odpovědi na respondentův vztah k víře, byla položena otázka: *Který výrok nejlépe popisuje vaši víru v Boha?* Respondenti měli na výběr ze čtyř možností, které vyjadřovaly, zda respondent věří v Boha a zda věřil dříve. Proměnnou víra jsem pak zjednodušila pouze na dvě kategorie: (1) věřící, (2) nevěřící. Pro zjištění četnosti návštěvnosti bohoslužeb respondenti odpovídali na otázku: *Pokud nepočítáme výjimečné události, jako jsou pohřby nebo svatby, jak často navštěvujete bohoslužby?* Respondenti měli na výběr z devíti kategorií, ze kterých jsem poté vytvořila pouze dvě: bohoslužby navštěvují pravidelně (minimálně jednou za měsíc) a téměř bohoslužby nenavštěvují (maximálně několikrát za rok). Výsledná proměnná návštěvnost bohoslužeb je v kombinaci s proměnnou víra a má tři kategorie: (1) nevěřící, (2) věřící nepraktikující, (3) věřící praktikující. Náboženská výchova jako další proměnná v kombinaci s proměnnou víra taktéž obsahuje tři kategorie: (1) věřící, (2) nevěřící s nenáboženskou výchovou, (3) nevěřící s náboženskou výchovou. U otázky na náboženskou výchovu (*V jakém vyznání nebo náboženství jste byl/a vychováván/a?*) měli respondenti na výběr ze šesti možností, které uváděly jednotlivá náboženská vyznání. Pro mou analýzu byly využity možnosti, které byly zaměřeny na křesťanská vyznání a možnost žádného vyznání, ze kterých jsem opět vytvořila dvě kategorie: křesťanství a žádné. Příslušníci hlásící se k nekřesťanským náboženstvím byli smazáni.

Dále jsou použity následující kontrolní proměnné: proměnná vzdělání s kategoriemi (1) vysokoškolské, (2) s maturitou, (3) bez maturity a (4) základní; proměnná kohorta s kategoriemi (1) 1913-1945, (2) 1946-1960, (3) 1961-1975 a (4) 1976-2000; proměnná věk s kategoriemi (1) 18-30, (2) 31-45, (3) 46-60, (4) 61-75 a (5) 76-95; proměnná pohlaví s kategoriemi (1) muž a (2) žena.

6 Výsledky

Tabulka 1. Popisné výsledky

Pohlaví	%	Víra	%
Muži	44.2	Nevěřící	68.4
Ženy	55.8	Věřící	31.6
Celkem	100	Celkem	100
Věk	%	Návštěvnost bohoslužeb	%
18-30	13.1	Nevěřící	68.4
31-45	23.8	Nepraktikující věřící	18.6
46-60	26.5	Praktikující věřící	13.1
61-75	27.9	Celkem	100
76-95	8.7	Náboženská výchova	%
Celkem	100	Věřící	31.6
Kohorta	%	Nevěřící bez náboženské výchovy	50.6
1913-1945	22.1	Nevěřící s náboženskou výchovou	17.8
1946-1960	30.1	Celkem	100
1961-1975	24.6	Postoje k genderovým rolím	%
1976-2000	23.2	rozhodně souhlasí	10.8
Celkem	100	spíše souhlasí	21.9
Vzdělání	%	ani souhlasí ani nesouhlasí	31.2
Vysokoškolské	51.1	spíše nesouhlasí	26.8
S maturitou	35.9	rozhodně nesouhlasí	9.3
Bez maturity	38.5	Celkem	100
Základní	10.5		
Celkem	100		

Tabulka 1 ukazuje, jaké je rozdělení respondentů podle genderu a ukazuje, že mezi respondenty je více žen (56%) než mužů (44%). Z hlediska věku tvoří největší část vzorku střední a starší věkové kategorie: 31-45 (24%), 46-60 (27%), 61-75 (28%). Pouze 13% respondentů je v nejmladší věkové kategorii a pouze 9% dosahuje 76 a více let. Při rozdělení podle kohorty vidíme, že v první kategorii 1913-1945 je respondentů nejméně (22%), nejvíce jich je v kategoriích zahrnující 40. až 70. léta, 1946-1960 (30%) a 1961-1975 (25%), do poslední kategorie, 1976-2000, spadá 23% respondentů. Proměnná je nesymetricky rozdělena pouze do čtyř kategorií pro vyrovnanější rozdělení kvůli malému zastoupení respondentů v krajních ročnících. Téměř tři čtvrtiny souboru má buď vzdělání s maturitou (36%) nebo bez maturity (38%). Nejméně početnou

skupinu tvoří respondenti se základním vzděláním (10%) a druhou nejméně početnou skupinou jsou vysokoškoláci (15%).

V souboru je více než dvě třetiny nevěřících jedinců (68%), věřících je necelá jedna třetina (32%). Větší část věřících bohoslužby spíše nenavštěvuje (19%). Pouze 13% respondentů jsou praktikující věřící. Dále vidíme, že 51% respondentů neprošlo náboženskou výchovou. Zajímavé je, že skoro 18% respondentů z celého vzorku prošlo náboženskou výchovou, ale sami se už za věřící nepovažují.

Je zřejmé, že největší podíl respondentů nemá vyhraněné genderové postoje (31%). S tradičním rozdělením rolí rozhodně souhlasí 11% respondentů, spíše souhlasí 22%. Na druhé straně rozhodně nesouhlasí 9% a spíše nesouhlasí 27% z nich. Můžeme tedy říci, že poměr jedinců, kteří se kloní k tradičním (33%) a moderním (36%) genderovým rolím je přibližně vyrovnaný.

Tabulka 2. Lineární regrese postojů k genderovým rolím mezi věřícími a nevěřícími (v závorkách 95% intervaly spolehlivosti)

	Postoje k genderovým rolím		
	Model 1	Model 2	Model 3
Nevěřící		0.000	0.000
Věřící		-0.339*** (-0.436, -0.243)	-0.305*** (-0.404, -0.207)
Vzdělání vysokoškolské			0.000
Vzdělání s maturitou			-0.323*** (-0.458, -0.188)
Vzdělání bez maturity			-0.551*** (-0.686, -0.416)
Vzdělání základní			-0.779*** (-0.959, -0.598)
Kohorta 1913-1945			0.000
Kohorta 1946-1960			0.250*** (0.084, 0.417)
Kohorta 1961-1975			0.250** (0.008, 0.492)
Kohorta 1976-2000			0.415*** (0.110, 0.720)
Věk 18-30			0.000
Věk 31-45			-0.002 (-0.187, 0.183)
Věk 46-60			-0.020 (-0.278, 0.237)
Věk 61-75			0.226 (-0.078, 0.530)
Věk 76-95			0.265 (-0.095, 0.625)
Pohlaví muži			0.000
Pohlaví ženy			0.134*** (0.043, 0.224)
Konstanta	3.020*** (2.975, 3.065)	3.129*** (3.075, 3.184)	3.140*** (2.782, 3.497)
AIC	7447.7	7402.3	7292.1
Pozorování	2,407	2,407	2,407
R2	0.000	0.020	0.072

Note:

$p < 0.1$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$

Vytvořila jsem tři sady modelů pro každou ze tří vysvětlujících proměnných zvlášť. Každá sada obsahuje tři modely. První model ukazuje pouze konstantu, což je u prázdného modelu průměr celého souboru. Další dva modely přidávají proměnné. Ve druhém modelu je nezávislá proměnná, kdy jedna z uvedených kategorií zastává roli referenční kategorie. V tabulce 2 můžeme pozorovat, že oproti modelu dva se hodnota koeficientu nezávislé proměnné v modelu tři příliš nezměnila. To znamená, že kontrolní proměnné v modelu 3 efekt moc nevysvětlily.

Výsledky prezentované v tabulce 2. vypovídají o tom, že víra má nezanedbatelný vliv na postoje k genderovým rolím. Lze říci, že věřící lidé zastávají obecně tradičnější genderové role než lidé nevěřící, a to i po přidání kontrolních proměnných (tj. -0.305). Stanovená hypotéza 1 se tudíž potvrdila.

Jako významná vysvětlující proměnná se jeví vzdělání, kdy se postoje k genderovým rolím se snižujícím se vzděláním stávají více tradičnější. Lze vidět, že nejtradičnější postoje k genderovým rolím zastávají lidé pouze se základním vzděláním (tj. -0.779). Na druhé straně vysokoškolské vzdělání je uvedeno jako referenční kategorie. U proměnné kohorta můžeme s postupujícími generacemi sledovat klesající tendence postojů k tradičním genderovým rolím, a naopak přiklání k genderovým rolím moderním. Nejmladší generace (1976-2000) má oproti nejstarší generaci (1913-1945), která zastává roli referenční kategorie, výrazně méně konzervativní názor na genderové role (tj. 0.415). Taktéž si lze povšimnout, že ženy obecně zastávají oproti mužům méně tradiční postoje (0.134).

Tabulka 3. Lineární regrese postojů k genderovým rolím v souvislosti s návštěvností bohoslužeb (v závorkách 95% intervaly spolehlivosti)

	Postoje k genderovým rolím		
	Model 1	Model 2	Model 3
Nevěřící		0.000	0.000
Nepraktikující věřící		-0.249*** (-0.365, -0.133)	-0.214*** (-0.332, -0.097)
Praktikující věřící		-0.471*** (-0.606, -0.336)	-0.440*** (-0.576, -0.304)
Vzdělání vysokoškolské			0.000
Vzdělání s maturitou			-0.320*** (-0.455, -0.186)
Vzdělání bez maturity			-0.552*** (-0.686, -0.417)
Vzdělání základní			-0.785*** (-0.965, -0.605)
Kohorta 1913-1945			0.000
Kohorta 1946-1960			0.239*** (0.073, 0.406)
Kohorta 1961-1975			0.241* (-0.001, 0.483)
Kohorta 1976-2000			0.401** (0.096, 0.706)
Věk 18-30			0.000
Věk 31-45			-0.009 (-0.194, 0.175)
Věk 46-60			-0.026 (-0.284, 0.231)
Věk 61-75			0.217 (-0.086, 0.521)
Věk 76-95			0.255 (-0.104, 0.615)
Pohlaví muži			0.000
Pohlaví ženy			0.135*** (0.045, 0.225)
Konstanta	3.020*** (2.975, 3.065)	3.129*** (3.075, 3.184)	3.154*** (2.797, 3.512)
AIC	7447.7	7397	7286.2
Pozorování	2,407	2,407	2,407
R2	0.000	0.022	0.075

Note:

$p < 0.1$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$

V případě tabulky 3. nelze přehlédnout, že kromě víry má nezanedbatelný vliv na postoje k genderovým rolím také návštěvnost bohoslužeb. Věřící, kteří navštěvují bohoslužby pravidelně hodnotí genderové role konzervativněji (tj. -0.471) oproti věřícím, kteří bohoslužby navštěvují velmi zřídka nebo vůbec (tj. -0.249). Hypotéza 2 se tedy také potvrdila.

Po přidání dalších kontrolních proměnných koeficient mírně klesne, i když stále zůstává patrný poměrně silný vliv víry a návštěvnosti bohoslužeb na postoje k genderovým rolím.

Tabulka 4. Lineární regrese postojů k genderovým rolím v souvislosti s náboženskou výchovou (v závorkách 95% intervaly spolehlivosti)

	Postoje k genderovým rolím		
	Model 1	Model 2	Model 3
Nevěřící bez náboženské výchovy		0.000	0.000
Nevěřící s náboženskou výchovou		-0.037 (-0.161, 0.087)	0.037 (-0.089, 0.164)
Věřící		-0.349*** (-0.451, -0.248)	-0.293*** (-0.400, -0.186)
Vzdělání vysokoškolské			0.000
Vzdělání s maturitou			-0.323*** (-0.458, -0.188)
Vzdělání bez maturity			-0.552*** (-0.687, -0.417)
Vzdělání základní			-0.779*** (-0.960, -0.599)
Kohorta 1913-1945			0.000
Kohorta 1946-1960			0.253*** (0.086, 0.420)
Kohorta 1961-1975			0.256** (0.013, 0.499)
Kohorta 1976-2000			0.423*** (0.116, 0.729)
Věk 18-30			0.000
Věk 31-45			-0.003 (-0.188, 0.181)
Věk 46-60			-0.021 (-0.279, 0.236)
Věk 61-75			0.224 (-0.080, 0.528)
Věk 76-95			0.260 (-0.100, 0.620)
Pohlaví muži			0.000
Pohlaví ženy			0.134*** (0.044, 0.224)
Konstanta	3.020*** (2.975, 3.065)	3.139*** (3.075, 3.203)	3.127*** (2.766, 3.487)
AIC	7447.7	7403.9	7293.8
Pozorování	2,407	2,407	2,407
R2	0.000	0.020	0.072

Note:

$p < 0.1$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$

Z výsledků prezentovaných v tabulce 4 je evidentní, že vliv náboženské výchovy na postoje k genderovým rolím je téměř zanedbatelný. Nevěřící, kteří prošli náboženskou výchovou nemají odlišné postoje k genderovým rolím (tj. -0.037), než nevěřící, kteří nebyli v minulosti vystaveni náboženské výchově. Stanovená hypotéza 3 se tedy nepotvrdila.

Jak je patrné již u přechozích tabulek, hodnocení genderových rolí mužů a žen nejvýrazněji ovlivňuje vzdělání a kohorta respondentů. Také můžeme opět vidět, že ženy zastávají modernější postoje než muži. Věk jako kontrolní proměnná se ukázal ve všech případech jako bezvýznamný.

Výsledky analýzy korespondují s literaturou, která reflektuje tendenci náboženství upevňovat nerovnost mezi pohlavími a prosazovat tradiční role mužů a žen (Woodhead 2012). Křesťanství má negativní dopad na ženy, pokud jde o genderové stereotypy. Ženy skutečně doplácí na předpoklady o

stereotypních rolích. Protože jsme všichni vyrostli v prostředí, které odráží genderová očekávání, nemusíme si být plně vědomi toho, jak stereotypy ovlivňují interpretaci Bible a dalších církevních nauk. Takto kulturně zakořeněné stereotypy se poté v křesťanství prezentují jako jediný „správný“ postoj. Pro ženy je pak v rámci křesťanství těžší prosadit rovnocenné partnerské vztahy a prolomit bariéry, které této změně brání. Pod tímto vlivem si ženy samy často nepřipouští, že na ně lze pohlížet stejně jako na muže a dobrovolně přijímají své nižší postavení. Mnohé se stále drží myšlenky, že mají být matkami a starat se o domácnost, tak jak jim to prezentují církevní autority. Dlouhodobé sledování takto orientovaných nauk a praktik vede k tomu, že ženy ztrácejí důvěru v to, postavit se samy za sebe odmítnout genderově stereotypní části náboženských nauk (UKEssays 2018). Důvodem, proč některé ženy i přes zjevnou propagaci genderových stereotypních rolí zůstávají věrné křesťanství, může být nabídka jasné alternativy k matoucím a rozporuplným rolím, kterým jsou ženy vystaveny v postmoderní společnosti (Woodhead 2012).

V mnohých světových náboženstvích ženy pronikají do náboženských profesí, tomuto trendu se však katolická církev stále brání. Toto přetrvávající odmítání žen vedlo k nárustu feministických hnutí i v rámci katolické církve. Ty ženám umožňují měnit a utvářet cestu, kterou bude jejich život směřovat, aniž by byly spoutány nadvládou patriarchy. Pokud církev nezmění svůj postoj k ženám, hrozí, že mnoho z nich, které se kloní k feminismu, církev opustí. Feminismus inspiruje ženy, aby odmítly křesťanství, a to i v případě, že nemají vztah ke křesťanské víře. Křesťanství pro ženy doposud znamenalo jen útlak, je to patriarchální prostředí ustanovené a kontrolované muži, aby si ochránili a udrželi svoji moc (UKEssays 2018).

Závěr

Tématem bakalářské práce byly *postoje k genderovým rolím v souvislosti s religiozitou v ČR*. Práce byla rozdělena na část teoretickou a praktickou.

Cílem teoretické části bylo získání informací z odborné literatury o pojmech, které se vztahují k tématu genderových rolí. V první kapitole byly vysvětleny pojmy jako gender, genderové role, genderové stereotypy a koncept patriarchátu. Další kapitola byla věnována postavení ženy v soukromé a veřejné sféře a poslední, která je pro tuto práci klíčová, zahrnuje pohled na genderovou identitu v náboženském kontextu. V rámci této kapitoly byla věnována pozornost odlišným postojům k ženám v náboženských textech, především v Bibli.

Cílem praktické části bylo zhodnotit metodou kvantitativního šetření postoje české populace k genderovým rolím v rodině v souvislosti s religiozitou. Konkrétně, zda souhlasí či nesouhlasí s vyjádřením „muž má vydělávat peníze, žena se má starat o domácnost“ a zda zastávané postoje souvisí s vírou nebo s jinými faktory. Informace byly získány ze statistických dat mezinárodního výzkumného projektu International Social Survey Programme (ISSP). Konkrétně se jednalo o výzkumná šetření z let 2008 a 2018, kdy vybrané otázky směřovaly ke vnímání genderových rolí v rodině a ke zhodnocení individuální náboženské zkušenosti. Z odpovědí bylo možné vyčíst, že celkově je respondentů, kteří s výrokem souhlasí zhruba stejně jako těch, kteří nesouhlasí. Výsledky ale ukázaly, že záleží na religiozitě dotázaných. Víra jedince značně ovlivňuje jeho příklon k tradičním genderovým rolím v rodině. V rámci religiózně zaměřených jedinců má kromě samotné víry vliv na tradiční postoje navíc i návštěvnost bohoslužeb. To může být způsobeno tím, že lidé, kteří se identifikují s církví a chodí do kostela jsou vystaveni veřejnému prosazování tradičních hodnot a tyto tradiční hodnoty poté přebírají za vlastní. Na druhé straně stojí věřící, kteří sympatizují s křesťanstvím nebo se sami považují za křesťany, ale do kostela nechodí, případně se k žádné církvi nehlásí, tudíž nejsou vystaveni stejnému působení. Dalším zkoumaným faktorem, který se ale ukázal jako bezvýznamný, byla náboženská výchova respondentů. Předpoklad, že nevěřící

jedinci, kteří z nějakého důvodu odpadli od víry, si ponechají tradičnější genderové hodnoty než nevěřící jedinci, kteří ve věřící rodině nevyrostali, se nepotvrdil. Momentální odklon od víry se tudíž jeví jako kompletní vzhledem k posunu k moderním postojům k genderovým rolím. Nedojde pouze k odmítnutí víry, ale i kulturních hodnot s ní spojených. Kromě religiozity se jako jeden z nejvýznamnějších faktorů ovlivňující postoje k genderovým rolím ukazuje úroveň vzdělání jedinců a rok jejich narození. Postoje k genderovým rolím se se snižujícím se vzděláním stávají více tradičnější. Také s postupujícími generacemi můžeme sledovat, že u mladších ročníků se projevují klesající tendence k tradičním postojům k genderovým rolím, a naopak přiklání k genderovým rolím moderním. Také si lze povšimnout, že ženy obecně zastávají modernější postoje než muži.

Do budoucna by bylo určitě zajímavé zkoumat, jak se tento trend vyvíjí v čase, tedy jak se mění názory a postoje křesťanství vůči genderovým rolím v ČR či v jiných zemích. Téma genderových rolí je zajímavé a velmi aktuální.

Resumé

The presented bachelor thesis on the topic of attitudes to gender roles in connection with religiosity in the Czech Republic provides in the theoretical part an analysis of basic terms and concepts like gender, gender roles, gender stereotypes and patriarchy. It also deals with the position of a woman in the private sphere and in the public sector and consequently introduced a view of gender identity from the perspective of the Catholic Church. In the practical part of the thesis there is a quantitative analysis of data International Social Survey program from 2008 and 2018. In the context of the research, three hypotheses concerning the religiosity relationship (faith, attendance of worship, religious education) were set towards gender role attitudes. Research results showed that the faith of an individual greatly affects his inclination to traditional gender roles in the family. In addition to the faith itself, traditional attitudes are also affected by attendance at services. On the other hand, there was no impact on the attitudes to gender roles of the variable examining the religious education of respondents. It can therefore be noted that in this case there is not only a rejection of faith, but also the cultural values associated with it.

Literatura

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. 2005. Praha: Česká biblická společnost.

BUTLER, Judith. 1990. *Gender trouble: feminism and subversion of identity*. New York: Routledge.

CONNEL, Robert. 1987. *Gender and power. Society, the person and sexual politics*. Stanford, CA: Stanford University Press.

ČERMÁKOVÁ, Marie. 1997. „Postavení žena na trhu práce.“ *Sociologický časopis* [online]. 33(4): 389-404, [cit. 11.12. 2020]. Dostupné z: <https://esreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/1997/04/02.pdf>

ČERMÁKOVÁ, Marie. 1997. *Rodina a měnící se gender role - sociální analýza české rodiny*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

DOLEŽALOVÁ, Iva. 2004. „Postavení a role ženy v křesťanství.“ In: *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí.

GEIST, Bohumil. 1993. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing.

GIDDENS, Anthony. 1997. *Sociologie*. Praha: Argo.

HAVELKOVÁ, Hana (ed.). 2004. „První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly.“ In: *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí.

CHALOUPKOVÁ, Jana. 2005. „Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti.“ *Sociologický časopis* [online]. 41(1): 57-77, [cit. 11.12.2020]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/41132108?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=ženy&searchText=muži&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3D%25C5%25BEeny%2B-%2Bmu%25C5%25BEi%2B%26amp%3Bfilter%3D&ab_segments=0%2Fbasic_SYC-5152%2Ftest&refreqid=search%3A87f45006edcf8b2d1053d2c036e58d68&seq=4#metadata_info_tab_contents.

JANDOUREK. 2003. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál

- JANOŠOVÁ, Pavlína. 2008. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada.
- JARKOVSKÁ, Lucie. 2005. *Rovné příležitosti dívek a chlapců ve vzdělání*. Brno: Nesehnutí.
- KALNICKÁ, Zdeňka. 2009. *Úvod do gender studies: Otázky rodové identity*. Opava: Slezská univerzita v Opavě.
- KARSTEN, Hartmut. 2006. *Ženy – muži: genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál.
- KLÍMOVÁ CHALOUKOVÁ, Jana. 2018. „Rozdělení domácí práce a hodnocení jeho spravedlnosti v České republice: existují rozdíly mezi manželskými a nesezdanými páry?“ *Sociologický časopis* [online]. 54(4): 593-624, [cit. 10.12. 2020]. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2018/04/05.pdf>
- KNOTKOVÁ, Blanka. 2008. *Obrazy ženství v náboženských kulturách*. Praha: Paseka.
- KREJČÍ, Jindřich. 2005. „Mezinárodní program sociálního výzkumu ISSP.“ *Sociologický datový archiv* [online]. 7(1): 1-4.
- LERNER, Gerda. 1986. *The creation of patriarchy*. Oxford: Oxford University Press.
- List biskupům katolické církve o spolupráci mužů a žen v církvi a ve světě. 2004. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/050112-list-biskupum-katolicke-cirkve-o-spolupraci-muzu-a-zen-v-cirkvi-a-ve-svete>
- LORBER, Judith. 1993. „Believing is seeing. Biology as ideology.“ In: *Gender and Society* [online]. 7(4): 568-581.
- MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ (ed.). 2000. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- OAKLEY, Ann. 2000. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.

OPOČENSKÁ, Jana. 1995. *Zpovzdálí se dívaly také ženy: výzva feministické teologie*. Praha: Kalich.

RENZETTI, Claire M., Daniel J. CURRAN. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.

ROBINSON, Victoria, Diane, RICHARDSON. 2008. *Introducing Gender and Women's Studies*. London: Red Globe Press.

SMETÁČKOVÁ, Irena. 2016. *Genderové představy a vztahy: sociální a kognitivní aspekty vývoje maskulinity a femininity v průběhu základní školy*. Praha: Sociologické nakladatelství.

SÝKOROVÁ, Dana. 2002. „Hana Maříková (ed.): Proměny současné české rodiny. Rodina – gender – stratifikace.“ *Sociologický časopis* [online]. 33(5): 641-644, [cit. 15.12. 2020]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/41131850?pq-origsite=summon&seq=3#metadata_info_tab_contents.

UKEssays. 2018. *The Effects of Christianity On Gender Role Stereotypes*. [cit. 20.4. 2020]. Dostupné z: <https://www.ukessays.com/essays/cultural-studies/the-effects-of-christianity-on-gender-role-stereotypes.php?vref=1>.

VODOCHODSKÝ, Ivan. 2007. „Patriarchát na socialistický způsob: k genderovému řádu státního socialismu.“ *Gender a výzkum* [online]. 8(2): 34-42. [cit. 20.12. 2020].

WOODHEAD, Linda. 2012. „Gender in Religious Practise and Significance.“ *Travail, genre et sociétés* 27(1): 33-54. Dostupné z: https://www.cairn-int.info/article-E_TGS_027_0033--gender-differences-in-religious-practice.htm?fbclid=IwAR0GAUAI3s-QpU6hcMpXB0X6HUTf2IHC7mJMVsiGnI_UjgcrjBx35KFO81k#.